

Norra Real för 100 år sedan - ett drivhus för polaräventyrare

av Patrick Lönnberg

Kring sekelskiftet 1800/1900 var upptäcktsfärdernas utövare sin tids hjältar av högsta rang och Sverige hängde inte riktigt med. Det mesta hade på den här tiden haft sina upptäckare, men ännu återstod polartrakterna. Det lockade tre elever på Norra Real, nämligen Alfred Björling, som deltog i en Grönlandsexpedition, Nils Strindberg, som var en av deltagarna i Andréexpeditionen och Finn Malmgren som kom att fungera som metreolog på den omskrivna Italiaexpeditionen.

Carl Svedelius vid avtäckningen av tavlan den 24 april 1931:

Sällsamma och gripande öden förena de tre forna lärjungarnas namn på den minnestavla, som nu infällts i väggen här utanför. Alfred Björling, Nils Strindberg och Finn Malmgren dogo alla i unga år. Deras liv kännetecknades av levnadslust och mod, av längtan till äventyr och död och av en forskariver, som de alla tre inriktade på förhållandena i polartrakternas kalla, ödsliga och svårtillgängliga värld. För dem alla blev slutligen också livet deras sista insats i denna forskning. ...

Ni, som nu sitta här på bänkarna såsom lärjungar, och vi, som ha vår plats i lärosalarnas katedrar, vi skola alla, undan för undan efterträdas av nya generationer, på samma sätt som vi ha följt efter dem, som voro före oss, och allas våra namn skola förr eller senare förblekna och glömmas. Men Alfred Björlings, Nils Strindbergs och Finn Malmgrens namn skola leva länge. De stå där nu huggna i granit, och det är ett material, som trotsar tiden.

För den, som läser tavlans inskriptioner, skall tavlan alltid, nu och i kommande tider, vittna om mod och ungdomlig dådkraft. Men den skall också vittna om den samhörig-

hetskänsla, som binder oss alla från skilda tider vid vår skola, och som låter oss känna, att när någon ur vår krets utfört en bragd, så återfaller glansen därav också på vår skola, på "Norra Real".

(R.N.F står för Realläroverkets Naturvetenskapliga Förening)"

Alfred Björling (19 okt. 1871 - 1893)

Föräldrar: Johan Alfred Björling och Lydia Kastengren

Kebnekaise

Johan Alfred Björling var student från Norra Real 1891 och utbildade sig därefter till botanist. Han hade som första svensk (tillsammans med två klasskamrater och endast 17 år gammal) lett en bestigning av fjället Kebnekaise 1889. De klättrade i skor av renskinn och första försöket misslyckades. Vid det andra försöket den 9 juli 1889 lyckades de ta sig till toppen efter 13 timmars trapatser. Idag finns hans minne bevarat i fjället med namnet "Björlings glaciär"

Spetsbergen

År 1890 följde han med på Gusaf Nordenskiölds resa till Spetsbegen i ögruppen Svalbard. Även Axel Klinckowström deltog och han hemförde en hel del fossila växter, som finns på Naturhistoriska museet.

Grönland

År 1890 åkte Björling ensam till nordvästra Grönland för att utforska polarbassängen norr om Nordamerika. Detaljerna från den resan är knapphändiga, men han lyckades med roddbåt och hjälp av eskimåer ta sig längre norrut än någon annan tidigare gjort. Ön "Holms ö" är namngiven av Björling. På grönländska heter den dock Kiatassuaq.

I maj 1892 lämnade Alfred Björling, tillsammans med uppsalastudenten Evald Götrik Kallstenius, Stockholm för en ny Grönlandsexpedition. Den utgick från Liverpool och vidare mot Newfoundland med 37

tons skonerten "Ripple". Den 28 juli hade man nått Godhavn på Grönland. Efter det vet man inte vad som hänt. Ett svensk fartyg skickades för att leta efter Björling och Kallstenius, men hittade endast vraket av Ripple. Av loggboken framgick att det hade strandat en kort tid efter avfärden från Godhaven, men inga spår efter Björling och Kallstenius hittades. Det sista meddelandet från Björling är daterat 12 oktober 1892 och i det förklarar han att han försöker få hjälp med att fylla på förråden av den lokala befolkningen för att kunna övervintra och därpå följande sommar ta sig tillbaka till Sverige med något valfångstfartyg.

Alfred Björling och Evald Kallstenius

Nils Strindberg (4 sept 1872 - 1897)

son till en kusin till August Strindberg, bror till Tore Strindberg (monumentalskulptör, kanske mest känd för den nakna flickan i Stadshusträdgården kallad "Krokus", 1925)

Student från Norra Real 1890, fil kand vid Uppsala universitet 1893

År 1883 hade Nordenskiöld gjorts sin berömda Grönlandsexpedition och sedan dess fram till 1890-talet hade inte mycket hänt. Emellertid fick överingenjören vid Kungliga Patentverket i Stockholm Salomon August André (1854-1897) en idé att nå Nordpolen med hjälp av en vätgasballong och på samma gång bedriva geografisk utforskning av det omgivande polarområdet. Han fick stöd från stiftelsen Lars Hiertas minnesfond och kunde köpa sig en ballong från Frankrike och 1896 kunde han tillsammans med dr Nils Ekholm som teknisk expert och Nils Strindberg som fotograf. Nils Ekholm upptäckte att ballongen inte höll tätt, ville åtgärda det, med det tyckte André inte var nödvändigt. Konflikten ledde till att Ekholm ersattes med civilingenjören Knut Frankel. Även Strindberg hade onda aningar och ville skjuta upp resan. Ett hägrande giftemål påverkade säkert honom.

Nils Strindberg

Wikipedia

Den 18 maj 1897 avseglade expeditionen Danskön med ångaren Virgo. I väntan på rätt väder, hade man där byggt en hangar för ballongen, som hade döpts till "Örnen". Den 11 juli var vindarna de rätta och ballongen

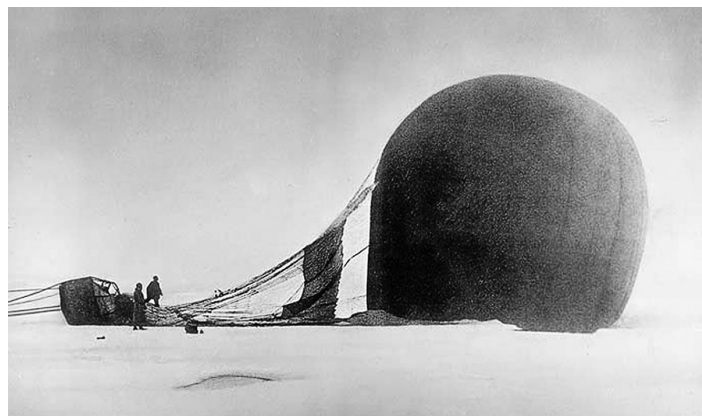

Teckning i Aftonbladet 1896 illustrerar folkyran vid polaräventyrarnas avfärd.

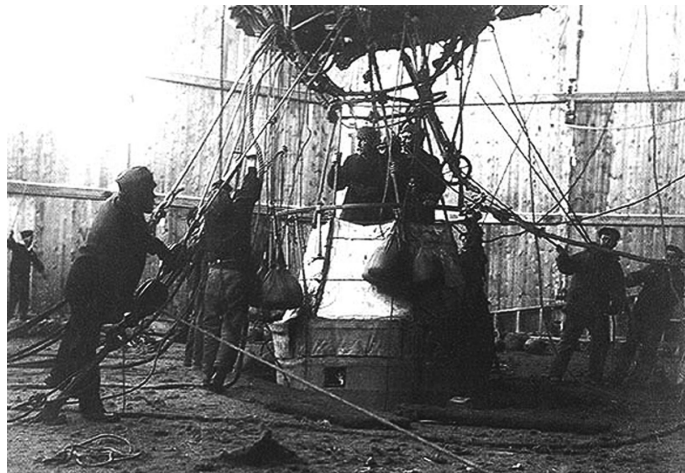
lyfte. Tanken var att ballongen skulle styras med släplinor, men av någon anledning lossnade två av dessa vid starten Örnén blev en frisegalnde ballong helt utlämnad åt "vindarnas lagar". Vart den tog vägen var okänt för omvärlden. Ballongen bara försvann. Sista livstecknet var post med en brevduva några dar efter avfärden och då var allt väl.

Sommaren 1930 påträffade ett norskt fartyg av en slump Andréxpeditionens läger på Vitön. Av dagboksanteckningar har man fått en bild av vad som hände. Gasläckan hade tvingat ner ballongen och de försökte sedna överleva genom att äta rått isbjörnskött. Sannolikt blev de då trikinförgiftade och Nils Strindberg var den som först dog.

En märklighet är att av de 240 fotografier som Nils Lindberg tog under expeditionen, kunde efter 33 år i Arktis över 90 stycken framkallas. Bilden nedan är en av dem.

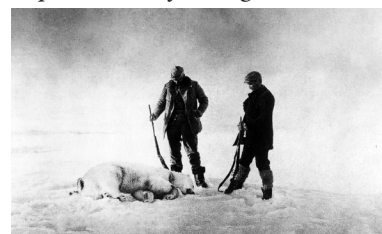
Gasläcka i kombination med förlorad styrförmåga har tvingat ner vtagasballongen. Bilden tagen av Nils Strindberg

Här lyfter Örnén från hangaren på Danskön för att gå sitt öde till mötes. ute på de vita vidderna

Till höger har man nerlagt en isbjörn. Rått isbjörnskött var vad trion försökte överleva på.

Fotop: Nils Strindberg

Kistorna anlände till Stockholm den 5 oktober 1930 med kanonbåten Svensksund. Stämningen hade närmast karaktären av landssorg när kistorna fördes till Norra Kyrkogården. Bilden kopierad från Wikimedia

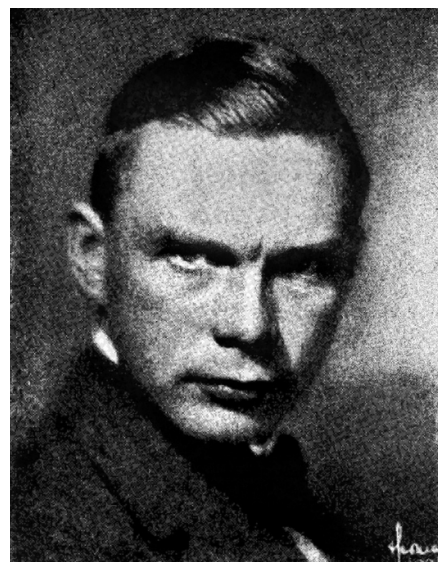
Finn Malmgren (9 jan 1895 - 1928)

Son till postdirektören i Stockholm A. F. Malmgren och Anna Forsgren

Student från Norra Real 1912, fil.kand i Uppsala 1916, amanuens vid meteorologiska inst. i Uppsala 1920.

Finn Malmgren blev tidigt en del av polarexpeditioner. Han var med på Roald Amundsens ishavsexpedition 1922-25 med fartyget "Maud". Norrmannen Amundsen var den förste som lokaliserade den magnetiska sydpolen, den förste som seglade genom Nordvästpassagen, den förste att nå fram till den geografiska sydpolen samt den förste som nådde både sydpolen och nordpolen. Omedelbart efter den treåriga ishavsexpeditionen fick Malmgren följa med Roald Amundsen och Lincoln Ellsworths luftskepp "Norge" under dess färd från Spetsbergen över Nordpolen till Teller i Alaska våren 1926

År 1928 engagerade sig i en italiensk luftskeppsexpedition till nordpolen. Umberto Nobiles "Italia". Umberto Nobiles var också med på Roald Amundsens "Norge" i kapplöpningen om att komma först till nordpolen, men segern i den tävlingen gick då till amerikanen Richard Byrd, som var med sitt flygplan tre dagar snabbare. (Långt senare har det dock visat sig att amerikanens insats var ett falsarium.) Italienaren ville försöka igen med sitt "Italia" och han startade från Svalbard 23 maj 1928. Ombord fanns då Finn Malmgren som meteorolog. Dock drabbades skeppet av nerisning, något Malmgren varnat för. Han var kanske sin tids främste expert på sådant. Skeppet störtade den 25 maj. Malmgren klarade själva kraschen, men omkom på isen när han skulle söka hjälp. Troligen var det hans svaga hjärta som inte orkade med strapatserna. Expeditionens huvudgrupp på havsisen norr om Spetsbergen räddades till sist av den sovjetiska statsisbrytaren Krassin.

Finn Malmgren

Foto: Okänt

"Italia" 1 april 1928

Samuel A. Duse (1873 - 1933)

Född 2 augusti 1873, död 1933. Student från Norra Real 1892. Gift med Ellen Amalia Dahlén.

Samuel August Duse medverkade i den första svenska Antarktisexpeditionen med "Antarctic" (1901 - 1903) under Otto Nordenskjöld som kartograf, hydrograf och meteorolog. Det äventyret berättar han om i sina böcker "Bland pingviner och sälar: Minnen från Svenska sydpolarexpeditionen 1901-1903", "Min vän Grundens historier. Minnen från öfvervintringen i Hoppets vik" och "Vibbelins Malörer och andra historier från land och hav."

Duse är mest känd som Sveriges första generation deckarförfattare och han skrev under namnen Sam Duse eller pseudonym Sam Sellén. Han skrev en rad deckare. Mest framgångsrik blev han med en serie på 14 volymer om advokaten Leo Carrington, den svenska privatdetektiven som fnös åt tidigare storheter.

Duse skrev även några skådespel.

APPENDIX - texterna är hämtade från Reals Naturvetenskapliga Förenings årsskrift 1930

Alfred Björling

Efter artikel av T. Berg i Kamraten 1897

Där stod han den lille parveln vid järnvägsbron och stirrade med femårig undrande blick på det förbirullande tåget. Lokföraren och eldaren vinkade och nickade — de kände honom så väl, se'n år och dag försummade han ju sig aldrig — men den lille varken vinkade eller nickade igen hans ögon bara vidgades och djupnade. De där svarta skäggiga gubbarna! De fingo fara bort, långt bort, där han aldrig hade varit, se nya gator, nya torg, nya Humlegårdar, Kungsträdgårdar och Djurgårdar. Missmodig och längtansfull blickade den lille efter tåget... Så spratt han till vid tornurets slag, som han räknade med sin lilla trubbiga näsa i vädret. Om en kvart hade han lovat vara hemma. Då hade han ingen tid att förlora. Ty ännu aldrig hade Alfred Björling svikit sitt ord.

Ensam var den lille gossen ofta, ty hans far var död, han hade inga syskon och hans mor — på lediga stunder hans bästa lekkamrat — var större delen av dagen sysselsatt i porslinsaffären på nedre botten. Men en dag skickade hans mamma upp till honom ett litet flickebarn, som bodde i samma gård. Så länge den lilla flickan i allt rättade sig efter den myndige värden var allt gott och väl. Men då hon föll på den olyckliga idén att sätta sig på tvären, smällde Alfred eftertryckligt upp och körde ut henne.

Längre fram visade han sig emellertid icke helt oemottaglig för kvinnligt inflytande, även från andra än från modern, men nog fick en flicka intressera sig för geografi och naturkunnighet för att vinna hans bevågenhet och sympati.

En dag fann honom hans mamma gråtande hejdlöst och bittert. Då hon frågade, vad, som gick åt honom, påpekade han mellan snyftningarna det bedrövliga faktum, att han, som var hela sex år gammal, ännu inte sett mer än Stockholm, Sigtuna och Uppsala. Det oemotståndliga, djupa forskarbegär, som var drivfjädern för alla hans handlingar, hade vaknat till medvetet liv, och sexåringen kved av förvtivlan över att ej med ens kunna taga hela jorden och dess härligheter i besittning.

Skolan öppnade för honom nya hänförande vidder, matematik, geografi och naturkunnighet speciellt botanik blevo hans älsklingsämnen, och i dem gjorde han häpnadsväckande snabba framsteg. Med portör på ryggen och botaniseringspade i handen gjorde han på fri- och helgdagar milslånga vandringar i skog och mark samt lade därvid grunden till sitt dyrbara, med häpnadsväckande omsorg ordnade herbarium.

Fjorton år gammal, företog Björling tillsammans med en lärare och flera kamrater en botanisk utflykt till Gotland. Här bröt hans obändiga frihetsbegär i dagen. Trött att gå i ledband, avlägsnade han sig obemärkt från de övriga, styrde kosan ned till stranden, fick tag i en båt rodde ut till några okända klippor, där han gjorde

APPENDIX - texterna är hämtade från Reals Naturvetenskapliga Förenings årsskrift 1930

strandhugg, med rikt utbyte av växter. Först på aftonen slöt han sig till sällskapet, där han av vederbörande fick en allvarsam skrapa för sitt djärva tilltag. Men sedan Björling fått blodad tand på nya och ovanliga trakter, stod han ej mer att hejda. Under vintrarna samlade han pengar till sommarkampanjen genom att dels giva lektioner dels att sälja märkvärdiga växter. Ytterligare förberedde han sig genom att läsa reseskildringar samt astronomiska och sjövetenskapliga verk.

Sitt första egentliga kraftprov, den av honom vid 17 års ålder företagna bestigningen av vårt högsta berg, Kébnekaise, vars högsta topp aldrig förut blivit beträdd av människofot, har han själv beskrivit så lugnt och flärdlöst, som vore det den enklaste sak i världen. Efter 18 timmars lönlös vandring dagen förut lyckades han omsider i sitt förehavande. Se här hans egna ord och resultat.

»På några meters avstånd från ett bråddjup, vars botten bildades av en glacier, som vi den 5 passerade, uppklätrade vi på knäna. Men då stigningen blev brantare, nekade finnen (vägvisaren) att gå vidare, emedan han genom det tunna istäcke, som vi klättrade på kunde sticka staven utan att finna fast mark under det därunder liggande tjocka snölagret. H. och jag fortsatte likväl, trots finnens påståenden, att vi aldrig skulle komma tillbaka, utan störta ned och begravas av snön. Efter en stund måste jag taga fram vår isyxa för att hugga trappsteg i isen. Det lyckades att komma uppför trappstegen, ehuru isen lätt brast under oss. Till sist kröpo vi ned på knäna och kommo upp på en avsats, varöver en ännu brantare isvägg än den förra höjde sig. Vi höggo trappsteg här också med stor ansträngning och kommo efter 3/4 timma upp på den kullriga toppytan kl. 8 fm. den 9 juli 1889. Vi hade nått vårt mål efter 13 timmars nästan oavbruten vandring.

Innan vi nedstego från toppen, höggo vi in våra namn i isen med jätttestora bokstäver. För den händelse någon snart därefter skulle bestiga toppen, ville vi, att han skulle kunna se, att han icke var den förste.»

Sedan Björling en gång satt sin fot inom den trollkrets som kallas polcirkeln, såg han som i en hägrande isblick sitt framtida mål: det var polen, som lockade honom, nordpolen. Slag i slag följde nya bedrifter. Efter att på vägen från Kebnekaise hava gjort en sväng upp till Nordkap och där fått en försmak av polarregionens fröjder tillbragte Björling i sällskap med två själsfränder, geologen Gustav Nordenskjöld och zoologen Axel Klinckowström, sin 18:e sommar på Spetsbergen.

Spetsbergens växlande minspel, och den stora, högtidliga tystnaden gjorde Björling, den inbitne arktikern, som han redan då kallades, så underligt varm i hågen. Här kände han sig hemma. De bländvita glaciärerna, de rosenfärgade fjällspetsarna, i det stålblå havet med isblock likt svanor, polarsolens gyllene strålfod, norrskens- och stjärneprakten tjusade honom med sitt färgspel. Kring hans fötter, där han med portör vid sidan och sin trogna alpstav vid handen besteg de soliga, i brunt, blågrått och violett skiftande fjällslutningarna, trängdes den korta sommarens arktiska blomsterbarn, purpurfärgade saxifragor, guldgula rammelar, vitgula Spetsbergs-vallmor och blåljus av himmelsk färg. Börda efter börda av tertiärtidens rika flora fördes ombord från de höga fyndorterna, och »blomsterpressen» svällde i kapp med Björlings botanistintresse. Och rika skatter av fanerogama växter hemförde den överlycklige såsom ärofullt byte.

Livsfarliga äventyr kryddade färden. Mindre övad skidlöpare, råkade Björling under en utflykt bli efter de andra och slog lager i ett tält ett par mil inne i landet för att hämta krafter till återfärden. En snöstorm bröt ut, avskar honom återvägen och igensopade hans spår. Mitt under rasande snöyra anställde kamraterna efterforskningar, men utan resultat. När ovädret något lagt sig fortsattes sökandet. Till slut fann man tältet, men — tomt. »Og da vi saae taeltet tomt, lade vi oss alle ned og graed ty da trutte vi sikkert, at det var slut med Björling!» berättade vid återkomsten till fartyget en av expeditionens medlemmar. På en biljett, som man funnit, hade Björling skrivit följande rader: »Väntat förgäves tre långa dygn. — Proviant nästan slut. — Söker uppnå kusten Dunder (Dunder Bay). — Om ej farväl: B-g.»

Under fruktansvärd oro förnyades letandet. Slutligen, då man nog uppgivit hoppet, återfanns Björling avsvimmad på stranden.

APPENDIX - texterna är hämtade från Reals Naturvetenskapliga Förenings årsskrift 1930

Redan sommaren därpå begav han sig med ett danskt handelsfartyg upp till Grönland för att kartlägga hittills okända delar av öns västkust samt anställa botaniska och hydrografiska undersökningar.

Om hans kosthåll under resan vittnar följande utdrag ur hans resebeskrivning.

»Jag fick för ett par skeppsskorpor omkring 15 stycken kokta alkägg, som jag hoppades skulle smaka mig utmärkt, då jag på lång tid ej haft annat att äta än konserver. Men det första ägg, som jag knackade hål på, innehöll en unge med lång hals samt en illaluktande gröngul vätska. Då emellertid besättningen stod i krets omkring mig, var jag tvungen att äta upp det. Jag blev mätt på äggen den dagen.»

»Kommande färder i polarländer!» Med detta mål för ögonen stormläste Björling följande vinter. Nu gällde det att taga steget fullt ut och från skolan för alltid träda ut i livet. I studentexamen, den barriär, som han för detta ändamål hade att svinga sig över, erhöll han i sina huvudämnen högsta betyg.

Med välvilliga gynnares hjälp hade Björling nu fått ihop 6,000 kronor. Det skulle räcka — och bli över. Vetenskapsakademien lånade honom mot borgen vetenskapliga instrument. Nödiga uppköp gjorde han själv; tälten, sovsäckarna av filt, de höga pälsstövlarna., konserverna — allt var avsett för en eventuell övervintring.

Mycket bekymmer gjorde honom valet av reskamrat. Förslag gjordes upp och förkastades. Så i elfte timmen, ett par veckor före avresan fann han den med ljus och lykta sökte i den 24-årige zoologen, studeranden vid Upsala universitet Evald Kallstenius.

I maj 1892 spände stormsvalorna vingarna till flykt, med löfte att komma åter till julen.

»Ripple» hette expeditionens fartyg. Gammalt var det, utdömt, enligt somligas uppgift. Visst är emellertid att det med blott tre mans besättning under den fem veckor långa, stormiga och äventyrliga färden från S:t Johns till Goodhavn, huvudort för nordvästra Grönland, med heder bestod kampen mot den fruktansvärda grönländska packisen i Davis Sund samt lämnade valfångare och handelsfartyg långt bakom sig.

Efter att under några dagars vistelse i Goodhavn hava ökat sitt proviant- och skiutförråd samt inköpt en del skinnkläder och en synnerligen god slup, fortsatte Björling i augusti sin färd. Deras avsikt var att på vägen till Smiths sund styra över till Lancaster sund och därifrån vidare norrut, samt att, om en övervintring blev nödvändig söka tillflykt hos eskimåerna på Nordgrönlands eller hos danskarna på den grönländska västkusten. För den händelse de ej skulle komma hem samma år, hade de anmodat valfångare från S:t Johns att på Carey-öarna söka underrättelser om expeditionen.

Och vintern bröt in och julen kom, men deras platser stodo tomma i hemmen. An se'n? De voro förmodligen infrusna och julade på polarfararvis bland eskimåer och grönländska kolonister. Och vintern förflöt, och sommaren kom och gick, och längtan började mängas med oro. Så kom på hösten 1893 sorgebudet till Sverige. Vraket av »Ripple», överdraget med is, samt en död matros, begravda i ett stenrös, hade funnits på en av Careyöarnas strand, vilken dessutom var översälad med böcker, klädespersedlar, nautiska instrument och andra de båda vännernas tillhörigheter, alla — inte minst Björlings växtpress, Kallstenius' silverklocka samt »Ripples röda och gröna signallyktor — vittnade högt om ofärd och död. Av i en låda inneslutna anteckningar, de sista daterade oktober 1892 framgick, att expeditionen, som ännu hade livsmedel för sju månader, var betänkt att i skeppsbåt söka uppnå Clarence head, en udde på det väster om Smiths sund, omkring 100 km. från Carey-öarna belägna Ellesmerelandet, där ytterligare underrättelser i lyckligaste fall skulle kunna inhämtas. Snara, kraftiga efterforskningar voro av nöden, därom fanns intet tvivel. Och svenska män, filosofie kandidaten Axel Olin och jägmästaren Elis Nilsson, drogo, understödda av engelska och amerikanska bröder på skilda vägar till Careyöarna och Clarence head för att på ort och ställe söka avtvinga mörkret och tystnaden deras hemlighet. Men hörda förklingade deras rop i den tomma, isande rymden, och deras blickar förmådde ej genomtränga det bårtäcke, vari polarnatten svept de båda unga och slutet av deras hjältesaga!

Nils Strindberg

Nils Strindberg föddes den 4 september 1872 och lär ha varit en godmodig och fundersam pilt under sina första barndomsår, ett par egenskaper, som för övrigt följde honom genom hela hans korta men lovande levnad, ty sällan eller aldrig tog hans temperament, som visst icke var ringa, sig uttryck i häftighet eller obändighet av något slag, fastmer i en logisk, avväpnande eller dräpande anmärkning.

Redan tidigt, skriver min Fader i sina anteckningar, fick Nils på grund av sitt ovanligt lugna och reflekterande sinnelag epitetet »lille professorn» och anför såsom exempel på orsaken härtill, att han som treåring under en roddbåtstur satt tyst och tittade över relingen, varpå han yttrade och sade: »Man glider lätt på vågen», eller när han — såsom ett prov på sinne för »forskning» — ställde den något förbluffande frågan: »Hur gör man egentligen kattungar?» eller en undran över, varför alla »amorrar» ha pilbågar, spørsmål, vilka i sinom tid liksom andra viktigare sådana blevo besvarade på ett för det vetgiriga människobarnet najktigt sätt.

Förberedelserna till de mer allvarliga studierna av livets mångahanda undanstökade Nils på ett särdeles smärtfritt sätt; han hörde intresserad på, när hans 1,5 år äldre bror Erik lärde sig A—B—C och den ädla konsten att stava och lägga ihop, vilket resulterade i, att han, nyss fyllda 6 år, samtidigt med bror Erik tog inträde i Beskowska skolan och redde sig bra med både innanläsning och andra förberedande studieämnen.

Samtidigt fick han börja spela violin, på vilket instrument han slutligen uppnådde en icke föraktlig färdighet, och genom vilket hans nobla temperament vid mognare ålder manifesterade sig icke utan konstnärlighet. Nils' musikbegåvning var otvetydig; han hade ett utpräglat sinne för rytm, och hans fina öra tillät icke några utsvävningar vare sig beträffande tonens renhet eller dess äkthet. Nils kände starkt, varmt och innerligt.

Emellertid fortsatte Nils sin skolgång och överflyttades till gamla realläroverket, som då inrymdes i f. d. stadshuset på Söder.

Hela hans skoltid förflöt lugn och jämn utan någon enda anmärkning i något avseende, men däremot premierades han flera gånger och stod, utan att vara någon Järares favorit, på goda skäl väl till boks hos alla. »Den 16 maj 1890 kom han strålande glad in på kontoret», skriver min Fader, »med den hvita mössan på hufvudet och bröstet prydt med friska blommor, gåfvor af unga qvinnliga vänner, fick min lyckönskan och 5 kr. kontant för qvällens fest med studentkamraterna.»

Självt var jag då en 8-års liten grabb och väldigt imponerad av storebrors oerhörda vetande. Nils var verkligen en idealisk storebror.

Hur intressant var det inte att få vara med, när han plockade fram sina kemikalier ur sitt s. k. »mackelskåp», som han fått av Pappa, och gjorde experiment av allehanda slag: eller när en karta över månen skulle utföras med tillhjälp av en gammal marin-tub; eller när fotografiplåtar skulle framkallas. Nils var en duktig, prisbelönt amatörfotograf, som egendomligt nog — jag tror 1895 — samtidigt och med samma metod som bröderna Lumière teoretiskt hade löst problemet färgfotografi. Jag kommer mycket väl ihåg, när Nils, som nyss läst om denna uppfinning i tidningen, med sin anteckningsbok i högsta hugg och rätt upprörd talade om förhållandet.

A-pro-pos vår gamla hederskula till drabant, så bildade Nils familjebolaget »Planetsystemet u. u. t. u.» (Bokstäverna betyder »utan utsikt till utdelning») Hans sinne för det praktiskt-ekonomiska såväl som för humor tog sig därmed ett eklatant uttryck.

Familjens medlemmar fingo satsa större eller mindre summor i och för framställandet av planetsystemet i en tusenmilliondels skala och sedan fröjda sina egna och andras själar åt det hela. Alltså svarvades planeterna enligt Nils' uppgjorda tabell och anvisningar i övrigt såsom behöriga tillplattningar vid polerna o. s. v.

APPENDIX - texterna är hämtade från Reals Naturvetenskapliga Förenings årsskrift 1930

Ekvatorsdiameter	Storlek på modellerna i skalan 1:1.000.000.000	
Merkurius	4 800 km.	0.48 cm.
Venus	12700 »	1.27 »
Jorden	12756 »	1.28 »
Mars	6770 »	0.68 »
Jupiter	141 700 »	14.17 »

o. s. v.

Solen blev dock aldrig till; den blev visst för dyr och skulle för resten blivit åbakig att ha i möblerade rum, men månen (jord-d:on åtminstone) fanns, tills den slarvades bort av mig, och fick ersättas med en mindre ärta ur skafferiet. Så att nog naturvetenskapades det alltid!

På hösten 1890 skrev Nils in sig i Stockholms högskola; huvudämnen: fysik, kemi och matematik. Jag hade på den tiden att iörkovra mig i innanläsning och övade mig däri under Nils' ledning. Praktisk som han var, övade han sig samtidigt i stenografi: Arends system. Såsom övningsobjekt användes Jules Vernes »Jorden runt på 80 dar», så att det hela blev både nyttigt och roligt.

Ja, Xils hade verkligen bland många andra egenskaper en klar pedagogisk begåvning; han hade nämligen en ovanlig förmåga att göra läsning, i vad ämne det nu var fråga om, intressant för sin elev. Han var på grund av denna sin förmåga en omtyckt informator för lata grabbar, däribland för mig. Ledsamt nog bidrog omständigheterna till att jag ej någon längre tid, i varje fall ej tillräckligt länge, fick njuta frukterna, av hans kunskapsträd och 'förståelse för pojkspsykologi; det hade jag i sanning behövt. Mitt sinne för bilden och att avbilda fick nog utveckla sig kanske väl fritt och på bekostnad av andra, säkert då nyttigare, ämnen; men Nils, som själv var intresserad av att teckna och f. ö. tecknade bra, uppmärksammade åt vilket håll det lutade med mig, en iakttagelse, som säkert var av betydelse för min framtid.

Dock. det var inte om mig utan om Nils jag skulle tala.

År 1894 tog han sin fil. kand.-examen i Uppsala och blev han sedan amanuens i fysik hos professor Svante Arrhenius på Stockholms högskola. 1895 blev han så antagen till medlem i Andrée-expeditionen, ett företag som han icke skulle givit sig in på, om vår goda Moder, som han var så innerligt fästad vid, ej då redan gått bort. Sommaren 1895 deltog han i arbetet med geodetiska mätningar i Norrland, från vilken period månget trevligt och roligt skrivet brev vittnar om hans godhjärtenhet och hans omtanke för vårt hårt prövade Fader. Våren 1896 reste Nils till Paris för att sätta sig in i ballongseglingsteknik. Han var där med om sex uppstigningar och även från denna period finnas en del brev med intressanta och underhållande beskrivningar av upplevelsorna. Sommaren samma år var polarexpeditionen utrustad och klar till avfärd, men fick ju återvända från Spetsbergen på grund av otjänliga vindförhållanden. Väntetiden där uppe använde Nils till att medelst fotogram kartlägga Danskön med omnejd.

Samma år fick han personligen erfara, varför alla »amorrar» ha pilbågar. Han förlovade sig med Anna Charlier, en kusin till professor Charlier i Lund. Några lyckliga månader blott — och----- Ja, Nils stod vid sitt givna ord trots det, att polarballongen kanske ej uppfyllde de fordringar på täthet, som stipulerats. Han var att lita på i alla väder. — Han gjorde sin insats — han föll på sin post — han levde och dog som en man.

Tore Strindberg

Finn Malmgren

Det är nu över två år sedan Finn Malmgren fann sin död i isen i Polarhavet. Det var sommaren 1928, sedan det italienska luftskeppet Italia förolyckats NO om Spetsbergen, som Malmgren på väg tillbaka till Spetsbergen och människor för att skaffa undsättning själv blev kvar i isen.

De, som minnas sommaren för två år sedan, då Italia efter sin färd över Europa, över Stockholm och Vadsö till Spetsbergen och efter några flygturer där, gav sig i väg till Nordpolen, svävade över polen några timmar och så började hemfärden, närmade sig utgångspunkten och då blev borta, de erinra sig säkerligen också den våldsamma spänning, som då grep hela den civiliserade världen, och som icke blev mindre utan ytterligare växte, när radion efter lång väntan bringade bud från männen på isen.

Räddningsarbetet för männen på isflaket följdes med spänd uppmärksamhet. Rapporterna om flygfärderna, hämtningen av general Nobile och den djärve svenske flygarens missöde vid nedstigningen n:o två på isen, hela räddningen av gruppen på isflaket, allt lästes, kommenterades och diskuterades med största intresse över hela världen. Men intet grep oss så om hjärtat som Malmgrens död.

Många hårda ord och förhastade omdömen riktade åt olika håll föll, den enda, som väl gick fri från allt sådant var Malmgren. Man tyckes allmänt ha haft en känsla, att han var mannen, som behärskade situationen, även när den blev honom övermäktig, mannen, som visste vilket äventyr han givit sig in i, och som gjort det med hel och full insikt om faran, och som nu också som en man bar följderna och som slutligen, såsom den hjälte han ovedersägligen var, sände kamraterna vidare för att söka nå den hjälp, de voro ute för att skaffa.

Kring minnet av Malmgren och hans öde i isen samlade sig hela Sveriges folk i en enig beundran för mannen och medkänsla för hans närmaste, och sympatibevis strömmade in från världens alla hörn. Då Malmgren, ensam i isöknen norr om människor slutade sitt liv, var han föremål för en världs beundran, så som väl knappast någon före honom varit.

Vem var han då? Vad hade han gjort? Det är givetvis alldeles omöjligt att i en kort uppsats här tala om det. Förf. saknar också fulkomligt den fackkunskap, som skulle behövas för att ge en bild av honom såsom vetenskapsman. Men några yttre drag ur hans liv, några hänvisningar till källor, varur senare årgångar av norra realare och R. N. F:are kunna lära känna en av sina mest berömda kamrater, kan jag kanske ge. Finn Malmgren var nämligen realare och R. N. F:are. När han 1912 vid 17,5 års ålder tog studenten hade han gått i Norra Real i tre år och på den tiden hunnit med gymnasiets fyra ringar. Hans tidigare skolgång hade varit delad på olika städer och skolor, emedan hans fader på grund av befordringar i sin tjänst i postverket flera gånger fått flyta mellan olika städer. När familjen, sedan fadern blivit postdirektör i Stockholmsdistriktet, blev hemmahörande här, gick Finn först i Norra Latin, men flyttade, när han skulle in i gymnasiet, över till Norra Real. En av klasskamraterna från den tiden berättar om honom: »Han blev den yngste i vår klass och befriade därigenom mig från denna föga avundsvärda position. Klassens yngste blir väl nästan alltid mer utsatt för skämt och drift än de äldre kamraterna. Finn Malmgren fick också sin beskärda del därav, men han kunde svara med samma mynt. Jag tror nästan, man kan säga, att hans inträde i klassen medförde en gladare och friskare ton i klassandan.» Levande skildring av skolgossen och gymnasisten under dessa år tecknas av hans kamrat och vän Frithiof Stenhagen i en följande uppsats.

Under sin tid i Norra Real var Finn intresserad ledamot och under ett år också sekreterare i R. N. F., och protokollsboken gömmer ungefär ett dussin välskrivna och väl utskrivna protokoll av hans hand. De äro icke alltid hållna i den smått högtidliga protokollsstil, som annars var vanlig, utan den personliga synpunkten på saker och ting lyser ofta ganska bjärt igenom. En gång reagerade föreningen. »Protokollet upplästes och godkändes icke» skriver han själv. »Sekreteraren ålades att skriva nytt protokoll, vilket han åtog sig.»

Den karaktäriseringsförmåga, som senare gjorde Finn till karikatyrtecknare, kan man nog också finna utslag av i protokollsboken. En kamrat, som haft tillfälle att göra en sommarfärd i Tyskland och höll föredrag i föreningen om »sin idylliska tillvaro bland bier och korv i das grosse Vaterland», karaktäriseras i protokollet: »Föredraget, utfört med den lugna humor, som är led. H. egen, var kemiskt rent från all naturvetenskap och verkade således

APPENDIX - texterna är hämtade från Reals Naturvetenskapliga Förenings årsskrift 1930

som en behaglig rekreation efter denna massa av 'vetenskapliga', torra, oftast innehållslösa föredrag, som på sista tiden börjat grassera inom R. N. F.» Att den korta anmärkningen om H. är träffande torde alla, som känna honom, kunna intyga.

Sommaren 1911 företog R. N. F. en resa till Gottland, och bland deltagarna var också Finn Malmgren, »Finn-Ulrik», som han då kallades, emedan han visserligen icke först men dock enträgnast offrade åt »Ulrik», en sjögu-domlighet, som ofta anropas, när båtarna ej gå stadigt.

För den färden finnes en kort redogörelse i »R. N. F. 1919».

Efter studentexamen 1912 fortsatte Malmgren studierna i Uppsala. År 1917, han var då fil. kand., blev assistent-befattningen vid det meteorologiska observatoriet vid Pårte-tjåkko ledig, och Malmgren sökte och fick platsen. Observatoriet ligger högt uppe i den eviga snöns regioner i Sareks nationalpark, ungefär 3 mil norr om Kvik-kjokk. Däruppe ligger observatoriehyddan på en terrass, 1830 m. ö. h., med Pårteglaciären på den ena sidan 3—400 m. nedanför ett stup och Pårte-tjokkos topp på den andra. På grund av den stora höjden är barometer-trycket däruppe lågt, vanligen i trakten av 600 mm. kvicksilver, och vattnet kokar för den skull redan vid omkr. 94° C. Utsikten däruppi från beskrivs som storartad. Närmaste människoboning är Pårkehhyddan. ett annat meteorologiskt observatorium, beläget c:a 1,110 m. lägre och omkr. 1 mil i SO.

Där, i den övre stationen, levde Malmgren ett år, deltog med kamraterna i de observationer, som skulle göras dygnet om varje timme, och upplevde alla de påfrestningar, som följa med snöstormarna och det utsatta läget. Däruppe voro observatörerna inånga gånger instängda, avstängda från den kommunikation med yttervärlden, som de annars måste uppehålla. Det var vid en snöstorm däruppe, som hans förman och äldre kamrat på väg till nedre hyddan kom 'bort för alltid, och det var på samma väg, som Malmgren fick övernatta i snön under en storm, då han gått vilse.

Sedan Nansen genom sin färd med »Fram» på 1890-talet bevisat sitt antagande att en ström går över polarhavet från trakterna norr om Asien till Spetsbergen— Grönland ville Amundsen göra om den färden med »Maud». Hans första försök följdes ej av framgång. År 1922 var han emellertid färdig att göra om försöket, och den gången var Malmgren med när »Maud» i juni avseglade från Seattle längst norrut på U. S. A:s Stilla Havskust. Färden gick via Nome i Alaska, genom Berings sund och utmed Alaskas kust samt därefter åt NV, tills fartyget i augusti frös fast i isen öster om Wrangelön. Under de kommande två åren drev »Maud» med isen i stort sett i YXY riktning, så att hon hösten 1924 befann sig strax norr om Nysibiriska Öarna. Då förväntningarna beträffande isens rörelser icke slog in, lyckades man här slippa ut ur isens famn, tog och styrde utmed Asiens kust hemåt. Utanför Kolymaflorens mynning frös emellertid »Maud» in på nytt, och där tillbringades vintern 1924—25, men sedan isen sommaren 1925 släppt sitt tag, seglade man tillbaka till Seattle. Tre år varade denna färd, och äventyren och svårigheterna därunder voro legio. Här är dock icke platsen att berätta om isskruvningarna, då »Maud» klämdes, men alltid slutligen klämdes upp, så att hon slapp undan det tryck, som hon aldrig skulle kunnat motstå, om jakterna på isbjörn och valross och om arbetet och livet ombord. Det är nog att erinra om att man arbetade enligt uppgjorda planer, undersökte havsis och -vatten, vindförhållanden och meteorologiska fenomen, allt under det att man ständigt fick vara på sin vakt mot de faror, som lurade. För att när som helst kunna bryta upp, om fartyget skulle förolyckas, hade man långa tider färdiglastade slädar stående på isen. — Men om allt detta berättas ingående och levande i H. Sverdrups »Tre år i isen med Maud».

Sedan Amundsen 1925 förgäves sökt nå Nordpolen med flygmaskiner, förberedde han till våren 1926 en färd dit med flygskepp, och på den färden, medföljde Malmgren som närmaste medarbetare åt navigatören kaptén Riiser-Larsen.

Med flygskeppet »Norge» startade man från Rom d. 10 april. I England och vid Leningrad gjordes uppehåll, men i maj var man färdig att starta från Spetsbergen för polen. Avfärden skedde den 11 maj under relativt gynnsamma väderleksutsikter. Under den första delen av flygningen rådde också det bästa väder, men efter 1% dygn kom man in i dimma, som man dock lyckades flyga över. Polen passerades i fullt solsken, och när flaggor från de andra nationerna, som funnos med ombord släpptes ned, kastade Malmgren ut en svensk tvåkrona. »Och denna tvåkrona med konungens bild och det svenska riksvapnet blir liggande kvar, även sedan de andra nationernas symboler lämnat skådeplatsen, bortförda av den ständigt drivande isen», berättade han entusiastiskt i sina föredrag.

APPENDIX - texterna är hämtade från Reals Naturvetenskapliga Förenings årsskrift 1930

På vägen mellan polen och Alaska råkade man emellertid på nytt in i dimman. De vattendroppar, som bilda dimman äro ofta underkylda, och vid stöten emot ett fast föremål övergå de snabbt i is. Så skedde här. På luftskeppets yta och isynnerhet på dess utstående delar bildade sig isblock. Genom att uppsöka de luftlager, där isbildningen var minst, lyckades Malmgren dock begränsa denna, så att den ej blev större, än vad luftskeppet förmådde bära. Isbildningen på radioantennen omöjliggjorde dock förbindelse med yttervärlden och försvarade därför i hög grad navigeringen, som till stor del kom att hänga på Malmgren. Med stora svårigheter och i hårt väder lyckades man efter 71 timmars flygning gå ner vid Teller, en liten plats nära Nome i Alaska. Hemfärden genom U. S. A., mottagandet i Norge, allt blev en triumffärd för polflygarna. Om denna flygning har Riiser-Larsen berättat i »Över Polarhavet».

Efter ett år av studier i Uppsala, som kulminerade i doktorsdisputation där och hans promoverande vid universitetets 450-årsjubileum hösten 1927, var Malmgren snart ånyo redo att uppsöka de kyliga regioner, där han sedan upplevt så mycket.

Nobile, den italienska officer, som konstruerat »Norge», förberedde då en egen polarexpedition med flygskepp, och Malmgren anmodades följa med. Man har berättat, att han tvekade, men utsikten att få se nya dittills utforskade områden lockade, och när »Italia», så hette Nobiles luftskepp, startade från Milano, var också Malmgren med.

De flesta torde väl minnas »Italias» flykt över Stockholm den 3 maj 1928, och den ståtliga syn det utgjorde. Färden hade varit svår redan vid passagen över Karpaterna, och vid färden över till Spetsbergen kastades luftskeppet som en lekboll av de lössläppta elementen. Men man kom fram lyckligt och väl. Från Spetsbergen gjordes först ett försök att nå fram till Nicolais II:s land utanför Kap Tscheljuskin. På grund av svåra oväder lyckades detta ej, utan man fick vända efter en relativt kort flygning. Ett nytt försök att nå fram dit lyckades ej heller, fast man denna gång ej var långt från målet.

Den 23 maj startades polflygningen, och polen nåddes utan svårigheter. På återvägen från polen försämrades väderleksförhållandena avsevärt, och på grund av dimman bildades isbark på luftskeppet. Därvid tystnade också »Italias» radio, och alla ansträngningar från depåfartyget i Kings Bay att komma i förbindelse med »Italia» voro resultatlösa.

Efter en veckas spänd väntan, varunder redan hjälpexpeditioner utsändes, kom så ett radiomeddelande från isen, och så småningom följde vidare underrättelser. Luftskeppet hade av väl ännu ej fullt klara skäl kastats ned på isen, där en del av passagerarna, bland dem Malmgren och dessutom gondolen, hamnade, medan andra fortsatte med det nu lättade luftskeppet, mot öden, som kanske aldrig bli kända.

Från gruppen på isen utsändes så småningom Malmgren jämte två italienska officerare för att söka nå land och hjälp. De utomordentligt svåra framkomstmöjligheterna. Malmgrens redan vid nedslaget skadade arm, hans fötter, som förfrusits, allt gör att han efter en tid icke orkar mer. Han vet icke, att den på isflaket kvarlämnade gruppen under tiden räddats. När han då icke orkar, sänder han sina kamrater vidare och blir ensam kvar i isen.

Han är död nu, men hans minne lever och kominer att leva, så länge vi ännu sätter värde på sådant mod, sådan vikingalust, sådan forskningshåg och sådan kamratanda som Finn Malmgren ännu i det sista gav prov på. Den, som vill veta mer om honom, kan i den utomordentliga boken »Finn Malmgren, Hans liv och arbete» av Paul Wetterfors finna en livfull skildring både av människan Finn Malmgren och de arbeten, varmed han sysslat. Vissa delar i denna enkla översikt stödjade sig också på denna bok.

Bengt Dahlman